

LYDIJA SKLEVICKY

(Zagreb)

NARODNA  
UMJETNOST

1984

KNJIGA 21

UDK 396

Izvorni znanstveni rad

## Matrijarhat: prijepor mitologije, ideologije i utopije

Autorica raspravlja o tri različite knjige («Mit o matrijarhatu», «Die wilde Frau», «Die Göttin und ihr Heros»), koje, svaka na svoj način promišljaju matrijarhat u njegovim mitskim, ideološkim i utopijskim dimenzijama. Weselova knjiga se nadovezuje na znanstvenu tradiciju osporavanja mitološkog mišljenja, dok C. Schmolders i H. Göttner-Abendroth u mitu nalaze nove poticaje znanstvenoj imaginaciji. Prihvaćajući Weselovu ogradu da prošlost žena ne daje uzor za budućnost, autorica ipak smatra da zaranjanje čak i u fantastičnu prošlost nije nerazuman korak pri mišljenju utopije.

Ideja o povijesnoj zbiljnosti vladavine žena doimala se, prema riječima Uwea Wesela, nevjerojatnom, kada je objavljena u Bachofenovu djelu »Materinsko pravo« 1861. godine. Premda je bila tokom vremena postepeno prihvaćena od marksizma, psihologije, književnosti i ženskih pokreta, ona je još i mojoj generaciji studenata etnologije tumačena kao puka tlapnja jednog beznadnog edipalca, konzervativca pod jakim utjecajem romantike, svjesno antiracionalnog protivnika pozitivističke historiografije svog vremena. Danas brojne rasprave o toj temi pobuđuju ujedno strah i nadu; strah onih na vlasti od moguće repeticije »kaosa« koji priziva slika »žene na vlasti« i nadu ljudi s margina užasnutih mogućim ishodom vladavine »racionalne« tradicije poznate prakse

moći. Knjige\* o kojima će biti riječi u ovom ogledu, bez obzira na njihovu znanstvenu utemeljenost, metodološku dosljednost i ishodišno nadahnuće, usredotočene su na propitivanje matrijarhata kao povijesne stvarnosti i mita, ali i na otkrivanje u njemu iskoristivih utopijskih elemenata.

Rasprava Uwea Wesela<sup>1</sup> koja nosi podnaslov »O Bahofenovom 'Materinskom pravu' i položaju žena u ranim društvima pre nastanka državne vlasti« istražuje sve mogućnosti koje otvara Bachofenovo klasično djelo. To je prvenstveno kritička analiza u njemu iznesenih podataka, metode i pojmovnog aparata, nakon čega slijedi pokušaj historijske rekonstrukcije matrilinearnosti i na-posljedku izgradnja teorijskog modela prelaska od matrifokalnosti ka patrijarhalnom načelu društvene organizacije. Pri tom se Wesel služi kritikom izvora te komparativnom analizom — u prvom dijelu knjige Bachofen je suočen s »historijskom provjerom«, a u drugom dijelu s etnološkim spoznajama. Bachofenov se dokazni postupak o stvarnom postojanju »ginekokracije« temelji na mitologiji shvaćenoj kao sjećanje na stvarne historijske događaje te na zapisima trojice grčkih povjesničara: Herodota (5. st. p. n. e.), Heraklida Pontijskog i Ninfisa iz 4. odn. 3. st. p. n. e., te filozofa Nikole iz Damaska (1. st. p. n. e.). Postepeno potiskivanje žena i prelazak na patrijarhat on poima kao opći razvoj ka duhovnom, muškom principu. Wesel nadalje analizira djela koja su mogla poslužiti kao potvrda Bachofenovim tezama: Morganovo »Drevno društvo« (1877) i Engelsovo »Porijeklo porodice« (1884). Pored učenja o matrijarhatu ovo »značajno trojstvo«<sup>2</sup> udarilo je temelj evolucionističkog shvaćanja razvoja ljudskog društva. Pregledom odobravanja i odbijanja »Materinskog prava« dobivamo popis prominentnih autora i djela: među odobravateljima nalazimo među ostalim od književnika T. Manna, Rilkea, Benjamina, psihoanalitičare Freuda, Reicha, Fromma, Horkheimerera, od filozofa tu je Lukács, dok najpoznatiju skupinu čine feminističke autorice od dvadesetih godina sve do danas. Najoštriji osporavatelji Bachofenovih ideja bili su pored historičara i etnolozi. Nakon početne naklonjenosti koju su pokazivali McLennan, Morgan i Tylor etnolozi ga odbacuju zbog sve veće ahistoričnosti same etnologije koja odbija istraživanje razvoja kultura, ali i zbog toga što su upoznata druga matrilinearna društva u kojima muškarci imaju apsolutnu prevlast. Jednodušno prihvaćanje Bachofena postojalo je sve donedavno tek u marksističkoj literaturi socijalističkih zemalja, u kojima je neosporavani matrijarhat (preko zasada Morgana — Engelsa — Bebela) trajao kao zajedničko dobro materijalističke historiografije. Postavljajući si temeljno pitanje što je danas preostalo od Bachofenovih otkrića, Wesel

\* Uve Vesel, *Mit o matrijarhatu*, Prosveta, Beograd, 1983, 185 str.; *Die Wilde Frau. Mytische Geschichten zum Staunen, Fürchten und Begehren*, Gesammelt und herausgegeben von Claudia Schmölders, Eugen Diederichs Verlag, Köln 1983, 316 str.

Heide Göttner-Abendroth, *Die Göttin und ihr Heros*, Frauenoffensive, München 1980, 252 str.

<sup>1</sup> Iako knjiga nije opremljena bilješkom o piscu, niti podrobnijom karakterizacijom, dobiva se dojam da se radi o disertaciji koja pedantnim i rigoroznim znanstvenim postupkom istražuje sve mogućnosti koje otvara zadana tema. Izdavački nemar, pored ove zamjerke, potkrepljuje i činjenica da je većina prezimena autorica navedenih u II dijelu knjige (Etnologija) prijevodom nasilno maskulinizirana.

<sup>2</sup> Wesel, nav. dj., str. 29.

se najprije usredotočuje na strogo određivanje pojmova. Ključni pojam materinsko pravo (Mutterrecht) kod Bachofena je sinonim za ginekokraciju — dominaciju žena u porodici, određivanje srodstva po ženskoj liniji, iz čega, po njemu, nužno proizlazi povezanost s političkom dominacijom žena u društvu, tj. njihova vladavina nad muškarcima. Osamdesetih godina prošlog stoljeća ulazi u upotrebu novi pojam — matrijarhat, koji sasvim potiskuje riječ ginekokracija, kovanicu nastalu kao suprotnost pojmu patrijarhata koji kod Bachofena stoji za univerzalnu vlast muškarca u porodici i društvu. No, prema Weselu, materinsko pravo nediferenciran je pojam i ima tri značenja: 1) kod Bachofena to je sinonim za ginekokraciju; 2) upotrebljava se u smislu matrilinearnosti kao suprotnosti patrilinearnosti a da se ničim ne upućuje na dominaciju žena; 3) javlja se i kao mješovit pojam, naročito u arheologiji i povijesti starog vijeka. Pojmovi matri/patrilinearnosti i matri/patrilokalnosti znanstveno su dostatno određeni, a kao nadomjestak materinskom pravu /ginekokraciji/ matrijarhatu Wesel predlaže termine matrifokalnost odn. matricentrično društvo. Ti pojmovi približno istog značenja obilježavaju društva u kojima žene imaju stanovitu dominirajuću ulogu u porodici, a ponekad i u društvu. Takva su društva, koja se međusobno mogu znatno razlikovati, redovno matrilinearna i matrilokalna i unatoč mogućem dobrom položaju žena ne može se govoriti o njihovoj vladavini. Drugi Weselov korak u propitivanju Bachofenova nasljeđa sastoji se u »historijskoj provjeri«: suočavanju njegove interpretacije mitološke odn. povijesne građe s drugim izvorima i interpretacijama kultura Likije, Egipta i Krete.<sup>3</sup> Zaključak je da Bachofen krivo interpretira izvore budući da je u antičko doba riječ ginekokracija bila negativno konotirana i izražavala opću bojazan za opstanak »od prirode danog muškog uređenja«. U zaključnom poglavlju prvog dijela knjige (Istorija) Wesel Bachofena uspoređuje s Kolumbom. On je otkrio jedan mit i opisao ga kao opći historijski i kulturni stupanj čovječanstva. Time je stvorio **novi mit** čiji je sadržaj moralna i duhovna nadmoć muškaraca koji su poslije dugih borbi naposljetku svladali kulturnu nadmoć žena. Dok je za samog Bachofena i njegovo vrijeme (da li zaista samo njegovo?) taj novi mit imao funkciju legitimiranja vladavine muškaraca, njegova je ideološka snaga bila prepoznata i dalje razvijana i od ženskih pokreta koji upravo tada stupaju na evropsku povijesnu scenu. Unatoč obilju pogrešaka koje je u njegovu djelu utvrdio Uwe Wesel, presudno je za evaluaciju značenja Bachofenova djela to što je prvi uzdimao vjeru u univerzalnost patrijarhalne porodice, i jer »Odjednom se opet čuo prizvuk vlasti u reči, vlasti o kojoj je moglo da se diskutuje. Patrijarh je postao čovek koji je morao da se opravdava.«<sup>4</sup> U drugom dijelu knjige (Etnologija) Wesel se okreće empirijskim i teorijskim rezultatima etnologije kušajući historijski rekonstruirati nužne uvjete postojanja društva bez potlačenosti žena. Istražuje položaj žene kod ratara i pastirastočara. Potom se koncentrira na matrifokalnost kod Hopi Indijanaca i Irokeza. Njegov je zaključak da u tim društvima postoji ravnoteža odnosa moći. Štoviše, matrifokalnost otkriva jedan radikalno različit koncept moći: prevaga žena nije bila vezana uz individualno gori položaj muškaraca za razliku od patrilinearnih

<sup>3</sup> Wesel, nav. dj., str. 41—62.

<sup>4</sup> Wesel, nav. dj., str. 75.

/lokalnih društava kada prevaga muškaraca uvijek individualno ide na račun pojedinih žena. Lanac uzrokâ nužnih (mada ne i dovoljnih) za postojanje takvog tipa društava izražen je na sljedeći način: motička zemljoradnja → kolektivni rad žena → matrilokalnost → matrilinarnost. Obilježja konkretnih etnoloških primjera takvih društava pokazuju da pored toga u njima uopće nema (muškog) autoriteta, te da je očita labavost porodičnih veza (drugim riječima struktura male porodice bitno utječe na pogoršanje položaja žena). Presudna kombinacija (ili elementi modela »političke ekonomije spolnosti« prema teoriji Gayle Rubin<sup>5</sup>) za poraz matrifokalnosti, prema Weselu izgleda ovako: egzogamija → patrilokalnost → otkup nevjeste → poliginija. Po njegovu mišljenju, nijedan od prva tri elementa uzet zasebno ne upućuje na nužnu diskriminaciju žena, već ima »mudre društvene funkcije«. Tek s dodatkom poliginije žene postaju pasivni objekti razmjene i bivaju svedene na vrijednost robe. Iako dobar dio svog dokaznog materijala Wesel preuzima iz rezultata američke antropologije žena, upućuje kritiku njezinim autoricama zbog teze o univerzalnoj potlačenosti žena, do koje su došle prihvaćanjem etnoloških podataka bez historijske analize. Historijska analiza, naime, omogućava utvrđivanje većeg broja matrifokalnih društava. No Bachofen ih je, nailazeći na njihove tragove proglašavao matrijarhatskim ne mogavši pojmiti (ideja je još sablažnjivija od vlasti žena) da u njima uopće ne postoji vlast. Weselove elegantno izvedene kritike ne mimoilaze ni Lévi-Straussa (pretjeranost teorije o razmjeni žena), ni Morgana i Engelsa (postanak partijarhalne porodice nezavisan je od postanka privatnog vlasništva). Sučeljavajući u zaključnom poglavlju »najraniju prošlost i blisku budućnost« upozorava na treći i još zanemareniji dio procesa političke ekonomije spolnosti — vezu pojave političke vlasti koja nastaje kada se dominacija muškaraca nad ženama proširi u dominaciju muškaraca nad muškarcima. Pitajući se koje pouke prošlosti mogu poslužiti zaključcima za budućnost Wesel upućuje još jedan sjetni pogled na cause celebre društava bez vlasti i dominacije, društvu jakih žena i slobodnih muškaraca — Irokezima. »Povoda za to danas ima dovoljno.«<sup>6</sup>

Neki od tih povoda zasigurno su potakli Claudiju Schmölders da sakupi mitske pripovijesti o »divljoj ženi« koje u čitalaca imaju pobuditi čuđenje, strah i žudnju. U njima se žena pojavljuje samostalna i autonomna, u mnoštvu elementarnih ovostranih i onostranih uloga i figura, onakvim kakvim ih je mitski pripovjedač pronašao dijelom u ženskoj svakodnevici ili pripisao složivši ih u funkcionalno jedinstvo. U predgovoru knjizi autorica svoj izbor označava kao angažiran i subjektivan — najavljuje igru simboličkim proizvodima pozivajući čitatelje da joj se pridruže.<sup>7</sup> Svako poglavlje posvećeno jednoj

<sup>5</sup> Usp. Gejl Rubin, *Trgovina ženama — beleške o »političkoj ekonomiji« spolnosti*, u: Z. Papić, L. Sklevicky, izd., *Antropologija žena*, Prosveta, 1963, str. 91—151.

<sup>6</sup> Wesel, nav. dj., str. 161.

<sup>7</sup> Na istim osnovama pripremila je i Alison Lurie svoju zbirku »*Clever Gretchen and Other Forgotten Folktales*«, Heinemann, London, 1980. Svoj pristup opravdala je činjenicom što su u dosadašnjim izborima (koje su uglavnom sačinili muškarci 19. st.) heroine uglavnom pasivne, dobre, bespomoćne i dosadne — što se očekivalo od djevojčica tog vremena. No, tisuće narodnih priča protuslovo takvu shvaćanju — njih je prepričala A. Lurie koja im je time željela vratiti dobar glas kod današnje djece i njihovih roditelja, nadajući se da će neke od u njima prikazanih junakinja jednoga dana postati isto tako popularne kao što su danas Pepeljuga i Snjegulica.

uloži/slici »divlje žene« koje sadrži nekoliko priča pretežno izvan-evropskih naroda (tek ih je nekoliko iz evropske tradicije, čak i jedna »srpskohrvatska« vještica) ima uvod, »dijelom informativan, dijelom zbunjujući«. <sup>8</sup> Komentari priča sadržani u tim uvodnim naznakama doista zbunjuju jer Claudia Schmölders rabi neobično eklektički teorijsko-interpretativni okvir. Jednom su to psihoanalitička tumačenja: jungovska kao u poglavljima »Velika majka«, »Putovanje njezina života«, »Životinjska zaručnica, Kći bilja«, ili frejdovska u poglavlju »Zavodnica«! Drugi put će to biti strukturalna antropologija Lévi-Straussa (»Vidarica, Čarobnica«), ili pak izvještaji starih putopisaca »Amazonka, Mlada junarinca« i književnikâ antike. Ponegdje svi oni zajedno, što ipak ne umanjuje užitak čitanja o »Divljoj kuharici«, »Čarobnici i vještici«, »Dobroj vili i sudenici«, »Vodenoj ženi« i drugima. U Pogovoru teorijskih pretenzija posvećenom u cijelosti mitskoj mašti autorica ističe kako se u drugoj fazi novih ženskih pokreta (osamdesetih godina) osvješćuje pitanje o vlastitoj povijesti i tradiciji žena. Po njezinu su mišljenju dosad najrabljenije slike žena proizvod »muške fantazije« koja ih je uvijek formulirala kao svoj alter-ego u obliku polarnih suprotnosti (kurva/svetica, anđeo/vještica, kućanica/Amazonka i sl.). Tražeći za sebe »legitimirajuće rodoslovlje« žene su otkrile samo dvije pretkinje: Vješticu i Boginju mjeseca/Veliku majku, slike koje zajedno čine mitski paradoks, jedinstvo zastrašujućeg i prisnog. No, »mitski pripovjedač«, Lévi-Strauss *bricoleur* <sup>9</sup> iz svog priručnog arsenala pronalazi velik broj elemenata koje slaže na bezbroj načina u različitim pripovjedačkim kulturama. Upravo bogatstvo i višeslojnost njegovih proizvoda daje elemente mogućeg identifikacijskog modela jednog punijeg samopoimanja žene (Selbstbild). Slike koje on nudi iskazuju immanentnu dvoznačnost žene (»između kuhinje i kozmosa, tave i pakla«, »zaštitnice i žderačice vlastite djece«) i pružaju mogućnost razrješenja. »Mitska mašta je u stvari prvi oslobađajući odgovor na teror elementarnog, iskorak iz nijemog straha.« <sup>10</sup> Zaobilazeći kompleksne diskusije o mitu, autorica prihvaća određenje mita koje daju braća Grimm. To su simbolički proizvodi koji funkcioniraju kao fantastična i, ako je moguće, didaktička utjeha, podjednako udaljena od realistične opomene sage i tjelesnosti lakrdije. Repertoar »narativnog kućanstva« mitskog pripovjedača u pričama ove zbirke i ženi današnjice, nada se Claudia Schmölders, može pružiti protuslike (Gegenbilder) vlastitim tjeskobnim civiliziranim i siromašnim osjetilima, na isti način na koji su »divlji ljudi« srednjeg vijeka služili kao protuslika uljuđenom dvorskom društvu. One sadrže i subverzivni potencijal da upozore na štetočinstvo jednog isuviše bogatog društva »koje iskorištava prirodu bez kućevnog smisla za dijalog s tijelima, s konkretnim«. I naposljetku: »Možda će konačno druge priče upraviti naš pogled s čangrizave monotonije vladajućeg mišljenja na nasmijanu i uplakanu polifoniju potlačenog.« <sup>11</sup> Okrepljujuće poruke pripovjedačke, mitske

<sup>8</sup> C. Schmölders, nav. dj., str. 10.

<sup>9</sup> C. Schmölders, preuzima Lévi-Straussovu definiciju »domaćeg majstora« kako je opisana u *Divljoj misli*, Nolit, Beograd, 1966, str. 53–54.

<sup>10</sup> Schmölders, nav. dj., str. 284.

<sup>11</sup> Schmölders, nav. dj., str. 299.

mašte možda mogu potaknuti i civilizacijski zaokret, otvoriti prostor za igru i osporavanje, za znati-želju, »aus dem Zählen wieder ein Erzählen machen«...<sup>12</sup>

Heide Göttner-Abendroth u knjizi opisnog podnaslova »Matrijarhalne religije u mitu, bajci i epici« u velikoj mjeri sužava prostor dijalektičke igre suprotnosti, kako je u »Divljoj ženi« prekorava C. Schmölders, nazivajući je »suvremenom propovjednicom Velike majke i matrijarhata«.<sup>13</sup> Stoviše, ova autorica odbacuje sama načela dijalektike smatrajući je proizvodom patrijarhalnog mišljenja. Tek je patrijarhalni kozmos polariziran suprotnostima, dok matrijarhalni počiva na ideji trijada po uzoru na trostruki mjesec, simbol trojstvene boginje matrijarhata u njegovu najvišem razvojnom stupnju. Matrijarhalni je kozmos nehijerarhičan, a njegovom kozmičkom dezintegracijom u patrijarhatu dolazi i do društvene i psihičke dezintegracije. Boginja i njezin heroj proizvod su epohe dominacije žena, epohe jedinstva u kojoj boginja predstavlja božansko načelo, kozmičku integrativnu snagu i kreativnu sposobnost uopće, dok je njezin heroj (kralj) princip herojskog žrtvovanja, cikličkog (sezonskog) umiranja i rađanja, smješten u jezgri božanskog. Razbijeno jedinstvo, izgublenu cjelovitost kozmosa i čovjeka koje je ujedno i »patrijarhalno izobličavanje naše ženstvenosti« moguće je ponovno zadobiti otkrivanjem matrijarhatskog nasljeđa. U njemu sadržano određenje ženstvenosti i muškosti može ženu današnjice izbaviti smrtonosne dijalektike patrijarhalnog stanja duha i ujedno postati putokazom (ideološkom platformom, reklo bi se po autoričinu politiziranom diskursu) naznakom jedne konkretne utopije. Cilj je ove knjige, dakle, dvojak: proizvesti ideologiju oslobođenja od patrijarhata i, kao za to nužnu predradnju, teoriju matrijarhata — istražiti njegovu povijesnu egzistenciju koju je tradicionalna historijska znanost u svom 3 000 godina dugom postojanju promišljeno odstranjivala iz naše povijesne svijesti. Metodološko polazište autorica označava kao transdisciplinarno, praćeno »ideološko-kritičkim oprezom« (on je sadržan u kritici znanstvenih kritika matrijarhata). Okvirnu shemu svoje studije H. Göttner-Abendroth postavlja na sljedeći način:

- 1) Religija — mitologija Boginja zemlje i mjeseca;
- 2) Ritual — godišnje svečanosti inicijacije heroja, svadbe Boginje i heroja, herojeve smrti i ponovnog rođenja;
- 3) Struktura obitelji/države — rodovska struktura s materinskim pravom (matrilinearnost/lokalnost), ginekokracija;
- 4) Ekonomija — poljoprivreda, vrtlarstvo, obrada zemlje, zajedničko rodovsko vlasništvo.

Kada su sve četiri instance ove sheme prisutne u jednom društvu, može se govoriti o matrijarhatu. Kao relevantni povijesni izvor svojoj studiji autorica navodi matrijarhalnu mitologiju<sup>14</sup> — sto dvadeset godina nakon »Materinskog prava« ovaj pristup očito nije izgubio na zavodljivosti. Na osnovi provedbe

<sup>12</sup> Schmölders, nav. dj., str. 300.

<sup>13</sup> Schmölders, nav. dj., str. 294—295.

<sup>14</sup> H. Göttner-Abendroth kao svoj izvornik za izradu strukturne sheme matrijarhatske mitologije navodi djelo Ranke-Graves, *Grčka mitologija*, 1961.

strukturalne sheme matrijarhatskih religija<sup>15</sup> u indoevropskom prostoru autorica namjerava izvesti relevantne zaključke o kulturnoj i socijalnoj povijesti svjetskog matrijarhata. Grandiozni zadatak čiju je realizaciju (kada bi uopće bila moguća) potpuno promašila! Njezina analiza funkcionira (bez obzira na pogreške u premisama) u čitanju mita na semantičkoj i semiološkoj razini. Štoviše, to čitanje proizvelo je vrlo intrigantnu lektiru, neki subgenre znanstvene fantastike<sup>16</sup> izokrenute naglavce. Zaplet postaje još uzbudljiviji u dijelovima knjige o bajci i epici u kojima H. Göttner-Abendroth upućuje na podzemno djelovanje obrazaca matrijarhatskih religija u patrijarhalnoj kulturnoj tradiciji. U njima ona prepoznaje utopijske elemente koji su nadmudrili lukavstvo partijarhalnog svjetskog uma. Oni istrajavaju u alternativnim kultovima donjih slojeva, kao tajni kultovi i čitave supkulture, kao ono običajno (folklor, sage, bajke). Možda je najiritantniji propust knjige nedostatak objašnjenja razloga transformacije matrijarhatskih u patrijarhatske religije. O tome ne doznajemo ništa više od činjenice da je do tog prelaska došlo činom nasilja, što je dokumentirano materijalima iz motiva (Götterschlacht Mythen). Nasilje koje je nepoznato u matrijarhatsko doba time postaje konstanta patrijarhalnog svijeta — njegova mišljenja, znanosti i društvene prakse. Stoga se i ne čini nelogičnom utopijska vizija H. Göttner-Abendroth koja smatra da je jedina šansa ljudskog preživljavanja u kozmosu povratak Here, Hagie Sofie, Jörde — ako nam za to još uopće dostaje vremena.

Ma kako različite ove tri knjige, svaka na svoj način, promišljaju matrijarhat u njegovim mitskim, ideološkim i utopijskim dimenzijama. Weselova se knjiga nadovezuje na znanstvenu tradiciju osporavanja mitološkog mišljenja, dok Claudia Schmölders i Heide Göttner-Abendroth u mitu nalaze nove poticaje za umornu maštu i opustošenu znanost bez/protiv žena. Dok Wesel rasrinkava Bachofena kao izumitelja novog mita, njegovo je djelo do danas ostalo inspiracija obim autoricama za ideologizirano osporavanje vladajuće, patrijarhalne ideologije. Da je vrijeme sazrelo da matrijarhatska/matricentrična tradicija jedne drugačije shvaćene moći predstavlja poželjni izvor nove utopije, slažu se svi autori. Mogući prigovori o neznanstvenosti te teze očito su bespredmetni. Premda možemo prihvatiti Weselovu ogradu da »ma kakvu prošlost imale žene, nijedna ne daje uzor za budućnost«,<sup>17</sup> ne čini se naodmet napomenuti da zaroniti u prošlost, pa makar i fantastičnu, nije nerazumni korak pri mišljenju utopije.

<sup>15</sup> H. Göttner-Abendroth, nav. dj., str. 17–22.

<sup>16</sup> Ako prihvatimo mišljenje američke književne teoretičarke Pamele J. Annas da je znanstvena fantastika oduvijek bila potencijalno revolucionarna jer zamišlja, stvara alternativni svijet koji je komentar postojećeg svijeta i da je, vjerojatno iz tih razloga, gotovo ravnopravan udio ženskih autorica u tom književnom genreu, ova primjedba na račun »Boginje i njenog heroja« čini se manje ishitrenom.

Pamela J. Annas, *Novi svjetovi*, nove riječi: androginija u feminističkoj znanstvenoj fantastici, *Književna smotra*, 1982, 46, 78–86.

<sup>17</sup> Wesel, nav. dj., str. 161.

Lydia Sklevicky

MATRIARCHY: THE CONTROVERSY OF MYTHOLOGY, IDEOLOGY AND UTOPIA

Summary

The author discusses three books: *Mit o matrijarhatu*, *Die wilde Frau* and *Die Göttin und ihr Heros* which each in its way consider the mythic, ideological and utopian dimensions of matriarchy. Wesel's book belongs to the scientific tradition which disclaims the mythological thought, while C. Schmölders and H. Göttner-Abendroth find in myth new stimuli for scientific imagination. Accepting Wesel's qualification that women's past cannot serve as an example for the future, the author still holds that plunging into fantastic past is not unreasonable when thinking the utopia.

(Translated by Olga Supek-Zupan)